

OD REDAKCJI

Kolejny numer rocznika „Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo” (2015) poświęcamy toposowi rzeki w literaturze i kulturze.

Na gruncie archaicznym niezwykle złożona symbolika akwaticzna w toposie rzeki znajduje swoje wielowartościowe konkretyzacje. Ten najszlachetniejszy z żywiołów chtonicznych, utożsamiany z siłami życia i śmierci, już w mitologiach starożytnych łączył przeciwstawne potencje, objawiając zarówno niszcząco-cielską potęgę chaosu, jak i uzdrowieńczą obietnicę harmonii i oczyszczenia. Niezależnie od aksjologicznej dominanty semantyka rzeki łączyła się z wyobrażeniami transgresji, przemiany świata i człowieka, w skrajnych przypadkach zmierzającej ku jego entropii (jak grecka Lete w Hadesie) lub ku odrodzeniu (jak cztery rzeki Raju /Rdz 2,10-14/, czy Jordan w Nowym Testamencie). Siłę emotywną przekazów nierzadko wzmacniały te warianty toposu, które symbolikę akwaticzną dopełniały polisemantyczną symboliką mleka, miodu, krwi czy światła.

Rzeka, mocą swej pierwotnej substancji będąca początkiem i końcem wszelkiego kosmicznego stawania się, posiadająca podziemny początek, ujmowana w karby przez brzegi i zmierzająca ku amorficznemu bezkresowi mórz od wieków pozostaje źródłem inspiracji dla twórców o rozmaitych afiliacjach kulturowych. W sposobach funkcjonalizacji tego toposu odsłania się zarówno jego uniwersalność, jak i lokalność, pierwotna mistyka (z jej późniejszymi wcieleńniami), jak i nowoczesne mitotwórstwo (z jego ideologicznymi uwikłaniami). Literackie imaginaria, oparte na tradycjach archaicznych, dopełniają koncepty rodzące się ze spotkania aksjologicznych potrzeb czasów współczesnych pisarzem z odpowiednimi konkretami geokulturowymi, jak np. Ren, Dunaj, Odra i Nysa...

W polskiej literaturze liczne rzeki mają własne znaczenia, własny szczególny udział w wielkich wydarzeniach, własne historie i „biografie”, własne mitologie, alegoryzacje i symbolizacje, współtworzące lokalny polski kod kultury (np. „rzeki domowe”, rzeki (po)graniczne, rzeki-drogi, rzeki czasu, „wierne rzeki”), komplementarny lub opozycyjny wobec kodu europejskiego.

Na wszystkie te kwestie chcieliśmy spojrzeć, ogniskując uwagę na kulturowych wyobrażeniach „rzeki”, na ich estetyce, mitologicznych, teologicznych i filozoficznych uwarunkowaniach oraz sposobach prezentacji w literaturze i metatekstach o charakterze teoretycznoliterackim.

W stałym dziale „Pożytki filologiczne” znalazły się tym razem artykuły dotyczące twórczości Daniela Naborowskiego, Adama Mickiewicza i Henryka Sienkiewicza oraz – wyodrębnione w osobny punkt – artykuły na temat epigramatyki.

Redakcja